

УНІАТСЬКА ЦЕРКВА: ШЛЯХ ДО ЛЬВІВСЬКОГО СОБОРУ

В системі клерикального антикомунізму далеко не останнє місце відводиться сучасному уніатському клерикалізму, зокрема керівництву так званої "української католицької церкви" - церковно-політичному угрупованню реакційного духовенства самоліквідованої на Україні уніатської церкви, яке отаборилося на Заході. Буржуазні фальсифікатори помпезно перейменували колишню греко-католицьку церкву /уніатську/ "в українську католицьку церкву (візантійського обряду)". Ця термінологічна маніпуляція зумовлена політичними міркуваннями, спробами пристосувати історичний матеріал до завдань антирадянської пропаганди, представити певне релігійно-політичне угруповання - уніатство - у вигляді національної церкви, обілити її ганебне минуле¹.

Греко-католицькі ієрархи, називаючи свою церкву з 1957 р. "українською католицькою церквою", не мають для цього ніяких підстав уже тільки тому, що розрізнені уніатські релігійні об'єднання діють в умовах капіталістичного Заходу. До того ж, відповідно до церковно-адміністративного поділу вони не мають на Україні жодної релігійної общини, а з канонічної точки зору, згідно з декретом папи Пія XI від 21 грудня. 1934 р., греко-католицька церква українців в усіх офіційних документах Ватикану повинна мати назву "східно-католицька (слов'яно-візантійського обряду)". Протягом свого існування вищі уніатські ієрархи неодноразово змінювали назву церкви. Після Брестського собору 1596 р. для маскування політичного характеру унії керівництво церкви назвало її "з'єднана руська церква". В ХУІІІ ст. австро-угорський уряд домовився з римською курією про перейменування "з'єднаної церкви" на "греко-католицьку церкву", що, на їх думку, сприяло зміцненню союзу з Ватиканом і підривало братні зв'язки галицьких українців з Росією і російським народом.

Оскільки на Україні уніатська церква самоліквідувалася, а серед українців, які проживають у капіталістичних країнах, є уніати, мова може, на наш погляд, йти не про греко-католицьку церкву і, тим більше, не про українську католицьку церкву, а тільки про окремі емігрантські групи і об'єднання.

---

¹ Див.: Варварцев Н.Н. Национализм в обличье советологии. - К., 1984. - С.240.

Клерикали і радянологи не шкодують зусиль, аби представити уніатство виразником "національного духу" українського народу. Перефарбовуючи греко-католицьку церкву в "національну", "українську", вони намагаються таким чином заперечити правомірність припинення її діяльності в 1946 р., а сам акт Львівського собору трактувати як політику органів влади, спрямовану на "викоренення" національних рис з життя українців. Намагаючись очорнити розв'язання національного питання в СРСР, уніатські радянологи навмисне фальсифікують назву Руської православної церкви, називаючи її "російською". Однак це не одне й те ж. Назва "руська православна церква" склалася історично і пов'язана з назвою "Київська Русь". До Руської православної церкви в наш час на рівних правах належать представники багатьох народів, в тому числі й українського.

Як же насправді виникла уніатська церква на Україні, як вона діяла, інтересам яких класів відповідала і як закінчила своє існування?

Ігноруючи історичні факти, буржуазні фальсифікатори докладають чимало зусиль, щоб довести, нібито український народ завжди тяжів до єдності з папством. Так, націоналістичний історик Чубатий намагався довести, що перша унія православної церкви з католицькою відбулася на Україні ще у 1214 р. До того ж, він стверджує, що ініціаторами "унії" були українці, а не римська курія. Це не відповідає дійсності. Ніякої церковної унії у 1214 р. не було. Мала місце спроба угорського короля Андрія II разом з польським королем Лешком Білим захопити Галицько-Волинське князівство. До того ж, у XIII ст. ще на існувало поняття "український народ" /український, російський, білоруський народи сформувалися на базі спільної давньоруської народності значно пізніше - у XIV-XVI ст./ Радянський історик В.Пашуто зазначав, що "треба мати дуже буйну фантазію, щоб називати цей епізод угорської окупаційної політики церковною унією"¹.

Постійні невдачі численних спроб папської курії окатоличити східнослов'янське населення штовхали її на пошуки нових шляхів і засобів проникнення на Схід. Зокрема, папство вирішило скористатися тяжким становищем України у другій половині XVI ст., коли

---

1. Пашуто В. О политике папской курии на Руси (XIII век) // Вопр. истории. - 1949. - № 5. - С.60.

більша частина українських земель була захоплена шляхетською Польщею.

Правлячі кола Речі Посполитої розраховували, що окатоличення українців створить, з одного боку, умови для їх полонізації, аз другого - буде серйозною перешкодою для возз'єднання України з Росією, внесе релігійну ворожнечу у стосунки між українцями і росіянами.

Проте спроби запровадження католицизму на Україні завершувались поразкою. Запрошені до Польщі єзуїти запропонували замість безпосереднього окатоличення запровадити церковну унію між католицизмом і православною церквою. Остання, згідно з унією, залишала недоторканими свої православні обряди. Від православних вимагалось визнання зверхності римського папи.

Згідно з планами єзуїтів унія мала стати мостом, за допомогою якого православні Речі Посполитої були б окатоличені.

Історичні документи того часу свідчать про репресивні заходи за допомогою яких нав'язувалася унія. У непокірних відбирали землю, заковували їх у кайдани, гноїли в підземеллях. Похованих за православним обрядом викидали з могил. Таке чинилося по всій Україні. Кривавим терором і дискримінацією православних панів-ній верхівці Речі Посполитої вдалося нав'язати унію частині українського населення, яке проживало в її межах. За таких умов і виникла уніатська церква¹. "Папський Рим і його уніатсько-єзуїтські ставленики, - відзначав український радянський письменник Ярослав Галан, - вписали себе кривавими літерами в книгу історії нашого народу".

Український народ завжди розумів, що папство - ідейний натхненник грабіжницьких походів на його землі, а унія - знаряд для іноземного поневолення. Про це свідчить, зокрема, той факт, що в українській літературі і в усній народній творчості образ попа-католика, ченця-єзуїта, попа-уніата завжди уособлювався із запеклим ворогом, поневолювачем України².

Опір католицькій експансії та унії фактично був ознакою боротьби проти порядків, що були насажені іноземними загарбниками.

1. Див.: Правда про унію: 3б. документів. - Львів, 1981; Документи розповідають. - Ужгород, 1971.

2. Див.: Мигович І.І. Уніатська церква - ворог культурного прогресу. - К., 1982. - С.44.

"Вираз політичного протесту під релігійною оболонкою, - підкреслював В.І.Ленін, - є явище притаманне всім народам, на певній стадії їх розвитку"¹.

Уніатськими клерикалами фальсифікується історія Брестського церковного собору 1596 р., який юридично оформив зраду верхівки православного духовенства. Вони намагаються довести його "справедливість" і "законність", змалювати його як вияв "прагнення" українського народу до єдності з "апостольською столицею". Проте історичні джерела свідчать про зовсім протилежне: Брестський церковний собор мав незаконний характер з точки зору православних канонів. У жовтні 1596 р. в Бресті фактично відбулися два собори - православний і уніатський. На уніатському були присутні: митрополит Рогоза, п'ять православних єпископів-прибічників унії, 3 архімандрити, 3 католицьких єпископи (посланці папи), 4 єзуїти, багато магнатів і шляхти. Побоюючись вибуху народного гніву проти унії, її ініціатори зачинилися в миколаївській церкві, виставивши для охорони солдатів польського короля. Налякані опором з боку народних низів, єпископи протягом трьох днів не наважувалися проголосити її. Тільки на четвертий день - 9 жовтня - під прямим тиском представників Сигізмунда III вже не в Миколаївській церкві, а в католицькому костьолі митрополит М.Рогоза і 5 єпископів-зрадників підписали угоду про унію, присягнули на вірність папі римському, хоча ніяких повноважень на це від константинопольського патріарха, під юрисдикцією якого вони перебували, не мали.

Православний собор /260 делегатів/ виражав волю більшості українського населення. На ньому були присутні 2 православні єпископи: Львівський та Перемишльський, митрополит Белградський Лука, 2 афонських архімандрити, 9 місцевих архімандритів, один ігумен, 16 протоієреїв і намісників, понад 200 пресвітерів, 2 представники східних патріархів (Константинопольського і Александрійського), багато мирян, ремісників та дрібної шляхти². Це був найчисленніший православний собор за всю історію Київської митрополії. Учасники собору одностайно відкинули унію і проголосили ієрархів-відступників позбавленими духовної влади. Вони підписали протест проти утворення унії і надіслали його з делегацією до короля. Проте король Сигізмунд III, який привласнив

1. Ленін В.І. Проект програми нашої партії //Повн. зібр. творів.-Т.4. - С.219.

2. Львовский церковный собор: Документы и материала, 1946-1981, М.: - Изд-во Московской патриархии, 1982. - С. 18; Болдичар М.М. Хто і навіщо обілює історію унії. -Ужгород, 1985.-С.20-21.

собі право призначати єпископів і затверджувати релігійні постанови, затвердив рішення уніатського собору і, такти чином, поставив православну церкву на Україні й у Білорусії поза законом. На протест православного собору король і уніати відповіли репресіями.

Таким чином, Брестська церковна унія 1596р. являла собою союз папського Риму, єзуїтів, польських магнатів і шляхти "частинною вищою ієрархією православного духовенства й верхівки українських та білоруських поміщиків. Головна мета цього союзу полягала в спільній експлуатації трудящих мас, здійсненні їх окатоличення і денаціоналізації. За допомогою унії папство намагалось розірвати зв'язки трьох братніх народів - російського, українського і білоруського. Під загрозою репресій та тиску з боку пануючих класів (про які йшлося вище) народні маси змушені були прийняти її, але цей акт мав суто формальний характер.

Ф.Енгельс відзначав, що у XVI ст. значна частина населення земель Речі Посполитої "...була змушена визнати верховенство папи, і вони почали називатись уніатами, але багато хто з них зберіг в усіх відношеннях вірність своїй старій православній релігії. Це були переважно кріпаки, тоді як їх шляхетні пани майже всі були католиками"¹.

Уніатство не мало змоги створити собі широкої соціальної бази протягом усього свого існування, оскільки воно було знаряддям соціального, національного і духовного поневолення народних мас.

Залежно від того, інтересам яких чужоземних сил служила унія, її історію можна поділити на 4 етапи.

Перший етап: 1596-1772 рр. Насильницьке насадження на українських і білоруських землях унії, боротьба трудящих мас проти уніатської церкви. Після возз'єднання 1654 р. унія припинила своє існування на Лівобережній Україні, а після трьох розділів Польщі у кінці XVIII ст. - і на Правобережній Україні.

Другий етап: 1772-1918рр. - унія зберігається лише на західно-українських землях - Східній Галичині, Північній Буковині і на Закарпатті, які наприкінці XVIII ст. опинилися під владою Австрійської монархії Габсбургів. У кінці XIX ст. організаційно сформувалася

---

1. Енгельс Ф. Яке діло робітничому класові до Польщі? // Маркс К., Енгельс Ф. Твори. -Т.16. -С.161.

уніатська церква Галичини, яка перетворилася в складову частину окупаційного режиму. Найбільш реакційного, антинаціонального і шовіністичного характеру набула діяльність уніатської церкви після того, як рішенням Ватикану і австро-угорського імператора її у 1900 р. очолив польський граф Олександр Роман Марій Шептицький (в чернецтві – Андрій). Українські буржуазні націоналісти називали його "батьком української нації", а насправді це був запеклий і підступний ворог українського народу, який усіма засобами відстоював інтереси Габсбургів¹.

Ієрархи уніатської церкви вороже сприйняли Велику Жовтневу соціалістичну революцію, вітали німецько-австрійську окупацію України у 1918 р., надсилали своїх священників на Схід, сподіваючись за допомогою іноземних багнетів встановити там унію.

Третій етап: 1918-1939 рр. - охоплює період прислужництва уніатської церкви панівним класам буржуазно-поміщицької Польщі. Уніатська церква була базою й ідейним наставником українського буржуазного націоналізму, уніатський антикомунізм серйозно ускладнив боротьбу трудящих Західної України за соціальне і національне визволення, за возз'єднання з Радянською Україною, подавав активну підтримку окупантам в придушенні революційного руху, в перетворенні західноукраїнських земель в антирадянський плацдарм.

Четвертий етап: 1939-1946 рр. Уніатські ієрархи та значна частина духовенства у тісному зв'язку з націоналістичним підпіллям в період з вересня 1939 р. по червень 1941 р. уперто протидіяли соціалістичним перетворенням на західноукраїнських землях, брали участь у підготовці нападу фашистської Німеччини на СРСР. Слід особливо підкреслити, що реакційна сутність уніатства особливо виявилася в роки другої світової війни, коли верхівка уніатської церкви і численні служителі культу стали на шлях національної зради, прислужництва німецько-фашистським загарбникам і оунівським бандитам. За розпорядженням ієрархів церкви уніатське духовенство активно стверджувало жорстокий окупаційний режим, свідомо сприяло пограбуванню народного добра, здійсненню каральних "акцій" проти радянських людей, вивезенню населення на примусові роботи до Німеччини, брали участь у створенні дивізії СС "Галичина". І після розгрому гітлерівського фашизму частина

¹ Див. напр., Дмитрук К.Є. Безбатченки. - Львів, 1972; Дмитрук К.Є. Під штандартами реакції і фашизму. - К., 1976; Мигович І.І. Преступний альянс. - М., 1985; Яковлев Н. ЦРУ против СССР: господь и бомба // Октябрь. - 1987. - № 3. - С.136-170.

частина уніатського духовенства не притінила своєї злочинної антинародної діяльності. Вона продовжувала брати активну участь у злочинних оунівських банд, морально і матеріально підтримувала кривавий бандерівський терор проти мирних громадян і радянських активістів у західних областях України. Так, за вказівкою місцевого уніатського священика бандити розстріляли сім'ї активістів у селі Верчани Сірійського району, Лихобови - Славського району, Чуква - Самбірського району Львівської області. З лютого 1944 р. по січень 1945 р. націоналістичні банди з благословення уніатських ієрархів здійснили в західних областях Української РСР 3287 терористично-диверсійних акцій, протягом 1915 р. - 3424 акції, спрямованих в основному на винищення радянського активу¹.

Все це остаточно дискредитувало уніатську церкву в очах віруючих, викликало їх гнів і обурення. На західноукраїнських землях серед широких мас віруючих почали поширюватися антиклерикальні, антиуніатські настрої. Це не могло не вплинути і на значну частішу уніатського духовенства, яке було незадоволене діяльністю верхівки церкви і тому разом з багатьма віруючими порушило перед Радянською владою питань щодо притягнення до відповідальності уніатських єпископів на чолі з митрополитом Й.Сліпим, Митрополита Й.Сліпого, єпископів М.Чарнецького, М.Будку, Г.Хомишина, Н.Лятишевського було заарештовано. Під час арешту в них було знайдено документи, що викривали їх зрадницькі зв'язки з німецько-фашистськими загарбниками, зокрема з гестапо та іншими німецькими каральними і розвідувальними органами.

Факти переконливо свідчать про лицемірство сліз, які сьогодні проливають уніатські антирадянщини за "мучениками-сповідниками віри", які нібито безвинно постраждали за свої релігійні переконання, за вірність уніатській церкві. Ієрархи уніатської церкви і група служителів культу, ченців і черниць були притягнуті до судової відповідальності та засуджені до ув'язнення не за свої релігійні погляди, а за злочинні антинародні діяння.

Навесні 1945 р. настоятель Преображенського храму у Львові, протопресвітер, доктор Гавриїл Костельник заявив, що поведе боротьбу проти антинародного курсу нового митрополита (Сліпого). Тоді ж народний протест проти уніатських пособників фашизму набув визначених організаційних форм: було створено ініціативну групу по возз'єднанню ко-католицької церкви з руською православною

---

1. Пасечник М.С. Самоликвидация униатской церкви - законное следствие ее антинародной деятельности. -Львов, 1986. - С.18.

ною церквою, її очолив Г.Костельник. До неї увійшли також представники від єпархій уніатської церкви: М.Мельник - від Перемишльської і А.Пельвецький - від Станіславської. Ініціативна група звернулася до уніатського духовенства з відозвою, в якій закликала приєднатися до широкого народного руху за розрив унії з Ватиканом і повернення до православ'я.

Необхідно докладніше опинитися на особі Гавриїла Костельника - центральної фігури процесу ліквідації Брестської церковної унії¹. Це був відомий церковний діяч, богослов і філософ, релігійний письменник і поет, який користувався серед віруючих і духовенства великим авторитетом. Г.Костельний був відкритим противником марксизму-ленінізму, про що свідчать його книги і статті, спрямовані проти матеріалізму і атеїзму. В його філософських і публіцистичних творах лунали і націоналістичні мотиви. Таким чином, Костельника аж ніяк не можна уявити прибічником "безбожників", "агентом НКВС" чи "відступником", як намагаються зобразити його сучасні буржуазні фальсифікатори.

Його шлях до православ'я не був випадковим. В суперечливих богословських питаннях він ще у 20-х роках почав схилитися до православ'я і став духовним наставником так званого візантійського напрямку в уніатській церкві. Г.Костельник енергійно виступив за очищення церковного обряду від латинських домішок, вів боротьбу із celibатом (обітниця безшлюбності, яку приймають католицькі священики).

Один з його богословських творів, надрукований у 1928 р. в церковному журналі "Нива", редактором якого він був, дістав надзвичайно негативні оцінки Ватикану²: Костельника позбавили професорської кафедри Львівської греко-католицької академії і одночасно звільнили від редагування журналу "Нива". Відомий уніатський богослов і філософ за свою симпатію до православ'я призначається звичайним викладачем релігії в гімназії. Необхідно віддати належне мужності цієї людини, яка, незважаючи на погрози з боку клерикально-націоналістичної реакції, не боячись втрати свого великого авторитету уніатського богослова і філософа, відкрито заявила про свій розрив з уніатством. Як справжній патріот, Г.Костельник продовжив

1. Докладніше про нього див.: Біскуп А.В. Атеїзм у боротьбі з уніатськими фальсифікаторами. - Львів, 1987. - С.96-98.

2. Православний вісник. - 1973. - № 11. - С.29.

боротьбу проти ідей католицизму і уніатства, розпочату православними релігійними діячами Вишенським, Смотрицьким, Прокоповичем та ін. В цьому полягає його, історична заслуга.

На початку 1946 р. 997 уніатських священників (78%) подали письмові заяви з вимогою розірвати унію з Ватіканом на знак протесту проти його політики підтримки фашизму¹. Ця вимога здійснилася на Львівському соборі уніатської (греко-католицької) церкви, який відбувся 8-10 березня 1946 р. в кафедральному соборі св.Юра. На собор прибули 216 священників і 19 світських осіб, обраних на зборах віруючих і духовенства від усіх трьох єпархій - Львівської, Станіславської, Перемишльської. Від уніатів в соборі взяли участь єпископ Перемишльський Михайло Мельник, єпископ Станіславський Антоній Пельвецький, протопресвітер, доктор богослов'я Гавриїл Костельник. З боку Руської православної церкви представницьку делегацію очолив митрополит Київський Іоан. Слід зазначити, що за всю 350-річну історію уніатської церкви ніколи не збиралося так багато священників, як на Львівський собор, який проходив відкрито, висвітлювався пресою і кінохронікою. Кадри, що були зняті під час роботи собору, можна побачити і в документальних фільмах української кіностудії "Троянський кінь" та "Історія звинуваче". Крім того, президія собору видала у Львові збірку документів під назвою "Діяння собору греко-католицької церкви у Львові".

У доповіді на соборі єпископ А.Пельвецький зазначив, що під час роботи ініціативної групи до неї приєдналося 986 з 1267 практикуючих на той час священників. Решта їх вирішили очікувати рішення собору.

Г.Костельник у доповіді про історію унії охарактеризував її як "виключно політичне явище, зумовлене інтересами поляків і римських пап"².

Після доповідей на соборі пройшла досить широка дискусія, в якій взяли участь 11 делегатів - священників і мирян. Всі вони одноставно засудили унію, як історичну зраду інтересів українського народу і закликали до розриву з Ватіканом.

Львівський собор 1946 р. одноставно ухвалив постанову про розрив з Ватіканом і розторгнення Брестської унії 1596 р., про повернення до прадідівської православної віри, возз'єднання

1. Петляков П.А. Униатская церковь - оплот антикоммунистической реакции на западноукраинских землях, 1917-1946. -К., 1982.-С.35
2. Журнал Московской патриархии. -1946. - № 4. - С.6.

з Руською православною церквою. Це означало нищівну поразку східної політики Ватикану.

Частина уніатського духовенства і після Львівського собору продовжувала ворожу щодо Радянської держави діяльність. Разом з оунівцями вони розпочали терор проти учасників собору. У Львівській області оунівці вбили понад 30 священників - прибічників розриву унії з Ватиканом. Жертвами оунівського терору стали, зокрема й Г.Костельник, єпископи М.Мельник, А.Пельвецький - ініціатори ліквідації унії¹.

Від рук українських буржуазних націоналістів і уніатських агентів Ватикану загинув український радянський письменник, борець проти католицизму, уніатської церкви і українського буржуазного націоналізму - Я.Галан.

Проте ці злочини не допомогли ні клерикалам, ні їх прислужникам з табору українських буржуазних націоналістів у їх намаганнях не допустити загибелі уніатської церкви на Україні. Рішення Львівського собору 1946 р. про самоліквідацію уніатської церкви, його схвалення широкими масами віруючих, їх швидкий перехід до православ'я свідчили про те, що уніатство не мало підтримки народних мас, було ворожим українському народові.

---

1. Православний вісник. – 1973 . - № 11. – С.28